

Mikołaj Leonieni

Warunkowe skazanie a dozór ochronny

Palestra 5/12(48), 29-40

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIKOŁAJ LEONIENI

Warunkowe skazanie a dozór ochronny

(Uwagi na marginesie rozporządzenia* Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 1961 r. w sprawie sposobu wykonania orzeczeń, o których mowa w art. 62 kodeksu karnego — Dz. U. Nr 34, poz. 373)

I. Znaczenie omawianego rozporządzenia z punktu widzenia polityki kryminalnej. Potrzeba jego wydania na tle praktyki warunkowego skazania

Truizmem już chyba jest dziś twierdzenie utrzymujące, że instytucja warunkowego skazania stanowi wyraźny przejaw humanizmu socjalistycznego prawa karnego. Nastawione przy tym na profilaktyczne, wychowawcze przede wszystkim oddziaływanie, warunkowe skazanie znajduje w tym prawie realne możliwości coraz szerszego stosowania. Osiąganie jednak właściwych wyników warunkowego skazania jest możliwe tylko w razie pełnej resocjalizacji, reedukacji społecznej przestępcy, rzeczywistego wykonania włożonych na niego przez sąd obowiązków próby, w razie realizacji zarazem profilaktycznego, wychowawczego wpływu warunkowego skazania na innych członków społeczeństwa.

W naszej teorii prawa karnego słusznie zwrócono uwagę na ujemne społecznie następstwa niewłaściwej praktyki sądowej w zakresie warunkowego skazania. Z obserwacji tej praktyki wynika to, że stosując przepisy kodeksu o warunkowym skazaniu, a) nie wyznaczano (z braku przepisów wykonawczych) dozoru ochronnego, a w następstwie tego b) nie roztaczano nadzoru nad wykonaniem przez warunkowo skazanego obowiązków próby, zwłaszcza wynagrodzenia szkód wyrządzonych przestępstwem, oraz c) nie korzystano niemal zupełnie z fakultatywnego odwołania warunkowego zawieszenia wykonania orzeczonej kary pozbawienia wolności (art. 63 § 2 k.k.).

To ostatnie zjawisko powodowało z kolei dalsze nader ujemne społecznie następstwa. Dotyczyły one kształtowania się wadliwego rozumienia istoty prawnej warunkowego skazania i wydatnego zmniejsze-

* W dalszych uwagach rozporządzenie to oznaczane będzie w skróceniu terminem „rozporządzenie”.

nia prewencyjnego i wychowawczego jego wpływu zarówno na przestępcę, jak i na szerszy ogół społeczeństwa. Chodzi tu przede wszystkim o to, że z chwilą wydania wyroku orzekającego warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności ustawał w okresie próby wszelki kontakt sądu ze skazanym. O dalszym losie i postępowaniu tegoż skazanego w okresie próby sąd dowiadywał się dopiero zazwyczaj z informacji Rejestru Skazanych Ministerstwa Sprawiedliwości, zawiadamiającej o popełnieniu przez skazanego w tym okresie nowego przestępstwa. Sąd natomiast nie był w stanie nadzorować wykonania włożonych na skazanego obowiązków próby. Nie prowadził on zresztą nawet wykazów spraw, w których zastosowano przepis art. 62 § 2 k.k. Nierzadko też zdarzało się odsyłanie tych spraw do archiwum bez uprzedniego sprawdzenia wykonania obowiązku wynagrodzenia szkód wyrządzonych przestępstwem. W tych warunkach zrozumiałą rzeczą staje się charakterystyczny fakt (potwierdzany zresztą zarówno przez obserwację praktyki sądowej, jak i przez analizę statystyki sądowej) nader rzadkiego stosowania przez sąd przepisu art. 63 § 2 k.k. o fakultatywnym odwołaniu warunkowego skazania.¹

Reasumując dotychczasowe, z konieczności sumaryczne uwagi, stwierdzić należy z całym naciskiem, że w naszej teorii prawa karnego² i w praktyce sądowej³ utrwaliło się — nie bez pewnej racji — głębokie przekonanie o tym, że wspomniane wyżej zasadnicze wady polityki kryminalnej co do warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności i uchybienia praktyki sądowej w tej dziedzinie są wynikiem przede wszystkim braku zarządzeń wykonawczych o realizowaniu przepisów kodeksu karnego z 1932 r. co do dozoru ochronnego.

Warto tu może dodać, że w naszej nauce prawa karnego poszczególni teoretycy⁴ posuwali się w swej ujemnej ocenie przedstawionego stanu rzeczy nieco za daleko. Dochodzili oni, naszym zdaniem, do niezgodnego już raczej z rzeczywistością twierdzenia, wyrażając przekonanie o tym, że sądy nie mogąc z braku dozoru ochronnego kontrolować

¹ Z danych statystyki sądowej wynika, że Rejestr Skazanych Ministerstwa Sprawiedliwości zawiadomił sądy o dokonaniu przez skazanych w okresie próby nowego przestępstwa: w 1957 r. — w 2639 wypadkach, w 1958 r. — w 4118, a w 1959 r. — w 4598. Sądy odwołały zawieszenie wykonania kary: w 1957 r. — w stosunku do 207 osób (tj. 7,8%), w 1958 r. — 316 (tj. 7,7%) a w 1959 r. — 694 (tj. 15%). Odwołanie warunkowego zawieszenia kary dotyczyło niemal w całości koniecznego cofnięcia warunkowego skazania z art. 63 § 1 k.k.

² Z licznych w tym względzie wypowiedzi por. np.: A. Gubiński, J. Sawicki: Warunkowe zawieszenie wykonania kary w świetle wytycznych Sądu Najwyższego, „Państwo i Prawo” z. 12/1958; J. Bafia: Warunkowe zawieszenie wykonania kary w statystyce sądowej, „Nowe Prawo” nr 3/1958; Z. Łukaszkiewicz: Społeczne znaczenie zawieszenia wykonania kary. „Przegląd Zagadnień Socjalnych”, nr 5/1958; M. Leonteni: Odwołanie warunkowego skazania, „Państwo i Prawo” z. 10/1958.

³ Por. np. sprawozdanie Cz. K.: Z przebiegu narad sędziowskich w sprawie nadzoru jurysdykcyjnego, „Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości” nr 1/1958 s. 20. Ze sprawozdania tego wynika m. i., że sędziowie odczuwali brak odpowiednich wskazówek co do stosowania przepisu art. 62 k.k. i domagali się „instruktażu co do techniki kontroli nad wykonaniem warunków, od których uzależniono zawieszenie kary”.

⁴ Por. W. Świda: Prawo karne, wyd. II, PWN 1960, s. 207.

postępowania skazanego w okresie próby, rezygnowały rzekomo ze specjalno-prewencyjnego, poprawczego oddziaływania na przestępcę za pomocą warunkowego skazania; sądy zaczęły traktować tę instytucję tylko jako szczególną formę wydatnego złagodzenia kary, właściwą w razie mniejszego stopnia zawinienia oraz niebezpieczeństwa sprawcy i jego czynu. Natomiast w judykaturze Sądu Najwyższego oraz w praktyce sądów wojewódzkich i powiatowych przeważa, naszym zdaniem, słuszniejszy pogląd na instytucję warunkowego skazania jako na szczególną formę wymiaru kary. Z judykatury tej wynika, że zgodnie z przepisami obowiązującej ustawy sąd może (ale nie musi) skazać warunkowo sprawcę w razie ustalenia jego dodatkowej prognozy społecznej. Następnie, nawet w razie istnienia tej prognozy sąd zawsze powinien rozważać słuszność i celowość zastosowania lub niezastosowania warunkowego skazania, mając na względzie ocenę stopnia społecznego niebezpieczeństwa czynu, rozmiaru zawinienia sprawcy oraz ogólnych zadań (celów) kary, w szczególności — zapobieżenia ogólnego.

Takie właśnie, a nie inne pojmowanie istoty prawnej omawianej instytucji i podstaw (przesłanek) jej stosowania przeważa nie tylko w naszej praktyce sądowej, ale również w naszej teorii prawa karnego.⁵ Znajduje ono mocne potwierdzenie także w teorii i praktyce sądowej innych krajów socjalistycznych.⁶ Przeciwno wysuniętemu a krytykowanemu przez nas twierdzeniu przemawia również stanowisko ustawodawstwa, orzecznictwa i teorii niektórych krajów burżuazyjnych (np. NRF), a zwłaszcza stanowisko orzecznictwa sądowego krajów burżuazyjnych o rozwiniętej praktyce dozoru ochronnego.⁷ Tak np. w Szwajcarii sądy, stosując przepis art. 41 k.k. szwajc. z 1937 r. (analogiczny

⁵ Z obszernej w tym zakresie literatury polskiej por. np.: Z. Wizelberg: O istocie warunkowego skazania, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” nr 1/1961, s. 40 i n.; S. Pławski: Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego (I półrocze 1959 r.), „Nowe Prawo” nr 2/1960, s. 172, 173; M. Leonien: Warunkowe skazanie formą wymiaru kary, „Nowe Prawo” nr 7—8/1959; por. też w powołanych pracach orzecznictwo Sądu Najwyższego i Wojskowego Sądu Najwyższego, Por. nadto wyroki S.N. ogłoszone w „Państwie i Prawie” z. 12/1958, s. 1095 i w OSN poz. 40/1960 oraz wyrok SN z dnia 17.I.1961 (II K 62/60) w „Dołączniku do Biuletynu Ministerstwa Sprawiedliwości” nr 6/1961.

⁶ Co do analogicznego stanowiska teorii prawa karnego i judykatury S.N. innych krajów socjalistycznych por. np.: D. Chan-Mahomidow: Usłowno-je osuźdienieje, Moskwa 1960, s. 16, 24; M. Jakubowicz: O niektórych woprosach primienienija sudami usłownogo osuźdienieja, „Sowietsoje Gosudarstwo i Prawo” nr 10/1960, s. 100, 101; J. Tkaczewski: Usłownoje osuźdienieje (w pracy zbiorowej: Primienienija nakazani'a po sowietскому ugołownemu pravu, Wyd. Uniw. Moskiewskiego. 1958, s. 261, 264); S. Kielina: Osnownyje woprosy ugołownego prawa Wiengierskiej Naročnoej Riespubliki, Moskwa 1960, s. 82—84; M. Krasnopolina: Osnownyje woprosy ugołownego prawa Narodnoj Riespubliki Bołgarii, Moskwa 1960, s. 120, 121; N. Aleksiejew: Osnowy ugołownogo prawa Giermanskoj Diemokraciczieskoj Riespubliki, Wyd. Uniw. Leningradskiego, 1960, s. 41, 42.

⁷ W literaturze burżuazyjnej por. np.: L. Tlappek, E. Serini: Die österreichische Strafprozessordnung in einer Fassung der Kundmachung der Bundesregierung vom 20 April 1960 samt der wichtigsten Nebengesetzen, Wiedeń 1960, s. 444; H. Welzel: Das deutsche Strafrecht — Eine systematische Darstellung, wyd. VI, Berlin 1958, s. 212. Por. też § 1 ust. 1 ustawy austriackiej z 1949 r. w red. ustawy z 1952 r. i § 23 ust. 3 pkt I ustawy NRF z dn. 4.VIII. 1953 r.

w swej treści do art. 61 § 2 k.k. z 1932), nierzadko uzależniają warunkowe skazanie nie tylko od ustalenia dodatnich znamion i właściwości osobowości przestępcy, lecz również od oceny mniejszego stopnia niebezpieczeństwa jego czynu i zadań zapobieżenia ogólnego.⁸

Słusznie natomiast (jak już wyżej stwierdziliśmy) podkreślono w naszej teorii prawa karnego tę doniosłą z punktu widzenia polityki kryminalnej okoliczność, że brak przepisów wykonawczych o dozorcze ochronnym, o realizacji obowiązków próby sprzyjał powstaniu w świadomości społecznej opacznego pojmowania istoty prawnej i podstaw (przesłanek) jego stosowania.⁹ Brak bowiem dozoru ochronnego wydatnie osłabiał ogólnoprewencyjne, wychowawcze oddziaływanie warunkowego skazania. Wspomniane wyżej zjawisko niestosowania art. 62 k.k. i w następstwie art. 63 § 2 k.k. mocno podtrzymywało (jakże mylne) wyobrażenie o tym, że warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności nie jest celowym środkiem racjonalnej polityki kryminalnej, lecz dobrodziejstwem prawnym, rodzajem łaski sądowej, formą uniewinnienia lub faktycznej bezkarności.

Dla naszych rozważań podkreślenia wymaga także i to, że również sędziowie na naradach tłumaczyli (często bez racji) trudności racjonalnego stosowania przepisów kodeksu o warunkowym skazaniu, w szczególności art. 62 i art. 63 § 2 k.k., faktem niemożności wyznaczenia dozoru ochronnego. Dlatego też dobrze się stało, że idąc śladem wielu ustawodawstw — zarówno krajów burżuazyjnych (np. Anglii, Francji, Belgii, NRF, Szwajcarii, Szwecji i Danii),¹⁰ jak przede wszystkim krajów socjalistycznych (np. ZSRR, Czechosłowacji, Chińskiej RL),¹¹ przy-

⁸ Por. B. Widmer: *Der bedingte Straferlass unter besonderer Berücksichtigung der Gerichtspraxis des Kantons Aargau, Lungern 1946*, s. 94—97.

⁹ Por. J. Sliwowski: *Prawo karne. Cz. II — Zagadnienie kary i przepisy jej dotyczące*, Wyd. Uniw. w Toruniu 1960, s. 103. Por. też literaturę wymienioną w przyp. 1.

¹⁰ O znaczeniu dozoru ochronnego w burżuazyjnej teorii prawa karnego por. np.: R. M. Jackson: *The Machinery of Justice in England*, 1942, s. 161, s. 168 (§ 8 *The Probation Service*); A. Krukowski: *Angielski system penitencjarny*, „Przegląd Więziennictwa” nr 2/1960, s. 116—119; A. Götz: *Die Resozialisierung Verurteilter im neuen französischen Strafprozessrecht*, „Juristenzeitung” nr 5—6/1960, s. 161; P. Bouzat: *Premiers aperçus sur les reformes penales en France* (odbitka z „Rivista Italiana di diritto e procedura penale” nr 1/1959, s. 15); T. Sellin: *Recent Penal Legislation in Sweden*, Sztokholm 1947, s. 12—14, 19—21; B. Widmer: *op. cit.*, s. 81—84, 114—123, 136—146. Por. też § 79 Projektu k.k. NRF z 1960 r. (Entwurf eines Strafgesetzbuches 1960 mit Begründung, Bonn 1960, s. 189—194) oraz art. 738—747 francuskiego kodeksu postępowania karnego w redakcji ustawy z dnia 1.III.1959.

¹¹ Por. np. przepisy art. 44 k.k. RSFRR obowiązującego od dnia 1.I.1961 r. oraz art. art. 304, 359 ust. 4 k.p.k. RSFRR obowiązującego od dnia 1.I.1961 r. W myślnych przepisach sąd może powierzyć opiekę i troskę o resocjalizację warunkowo skazanego organizacji społecznej, kolektywowi robotników lub pracowników albo nawet określonym osobom. W związku z taką decyzją sąd obowiązany jest wysłać organizację społecznej kolektywowi robotników lub pracowników albo określonej osobie odpis prawomocnego wyroku orzekającego warunkowe zawieszenie wykonania kary. Ponadto sąd, uznając to za celowe ze względów wychowawczych, może wysłać w każdym innym wypadku odpis prawomocnego wyroku, orzekającego warunkowe zawieszenie wykonania kary, instytucji, w której skazany pracuje bądź uczy się, lub władzy miejsca jego zamieszkania.

Wspomniane wyżej przepisy radzieckiego ustawodawstwa znajdują szerokie oświetlenie w radzieckiej nauce prawa karnego i w judykaturze Sądu Najwyż-

wiążących duże znaczenie do rozwinięcia należytej praktyki dozoru ochronnego i pełnej realizacji obowiązków próby, a zwłaszcza naprawienia szkód wyrządzonych przestępstwem — również w Polsce Ludowej stworzono obecnie realne możliwości wprowadzenia takiej praktyki. Więcej nawet, wydaje się, że postanowienia rozporządzenia stwarzają, podobnie jak w innych krajach socjalistycznych, szczególnie dogodne możliwości realizacji — za pomocą aktywnego i szerokiego udziału społeczeństwa — pełnej resocjalizacji warunkowo skazanego sprawcy czynu przestępnego.

II. Ważniejsze postanowienia rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 1961 r. w sprawie sposobu wykonania orzeczeń, o których mowa w art. 62 kodeksu karnego

Przechodzimy obecnie do zwięzłego omówienia jedynie ważniejszych postanowień rozporządzenia. Dotyczą one: a) form dozoru ochronnego za pomocą kuratora sądowego lub instytucji; b) uprawnień i obowiązków sprawujących ten dozór ochronny z jednej strony, c) poddanych zaś temu dozorowi warunkowo skazanych z drugiej strony; d) roli sądu i prezesa sądu w zakresie dozoru ochronnego i wykonania wyroku, realizacji obowiązków próby; e) zobowiązań pokrzywdzonej instytucji lub osoby co do terminowego zawiadomienia sądu o niedopełnieniu przez skazanego warunkowo obowiązku naprawienia szkód wyrządzonych przestępstwem.

Ad a). Rozporządzenie przewiduje sprawowanie dozoru ochronnego za pomocą kuratorów sądowych. Sprawowanie tego dozoru może być powierzone także każdej instytucji zasługującej na zaufanie.

W myśl rozporządzenia, „Przy każdym sądzie wojewódzkim i powiatowym powołuje się jako społeczny organ pomocniczy kuratorów sądowych dla dozoru ochronnego nad osobami, względem których wykonanie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszono z jednoczesnym oddaniem tych osób pod dozór ochronny” (§ 1 ust. 1). Kandydat na kuratora sądowego powinien odpowiadać pewnym warunkom (co do wieku, posiadania obywatelstwa polskiego i korzystania z pełni praw obywatelskich, niekaralności sądowej itp.), zasługiwać na zaufanie i dawać pełną rękojmię należytego wypełniania włożonych na niego obowiązków (§ 3).

Do sprawowania obowiązków kuratora sądowego może być powołana osoba na jej prośbę lub za uprzednio wyrażoną przez nią zgodą (§ 3).

szego ZSRR. Z obszernej w tym względzie literatury por. np.: M. Raginski: Institut obszczestwiennogo poruczitelstwa kak miera prieduprieżdienia prawnaruszenij i pieriewospitania prawnaruszitelej, „Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo” nr 10/1959, s. 72—74; M. Ragiński, A. Szlapocznikow: Rol' obszczestwiennosti w prieduprieżdieni i pieriewospitani prawnaruszitelej po nowym UK i KPK RSFR, „Sowietskaja Justicya” nr 1/1961, s. 3, 5; M. Babajew, K. Jewdokimow: Usłownoje osużdienie s pieriedaczej kolektiwu, „Sowietskaja Justicya” nr 3/1960, s. 11, 12.

Kurator przed wpisaniem go na listę kuratorów sądowych składa przed prezesem sądu uroczyste przyrzeczenie sumiennego wykonania powierzonych mu obowiązków w interesie społecznym oraz osoby podlegającej dozorowi (§ 4 ust. 1). Po odebraniu na piśmie przyrzeczenia i wpisaniu na listę kuratorów sądowych prezes sądu wydaje kuratorowi legitymację (§ 4 ust. 2 i 4).

Wspomnieliśmy już wyżej o tym, że rozporządzenie przewiduje możliwość powierzenia sprawowania dozoru ochronnego „każdej instytucji zasługującej na zaufanie” (§ 15). Rozporządzenie jedynie przykładowo wymienia takie instytucje. Może więc nią być instytucja, w której skazany jest zatrudniony lub na rzecz której zobowiązany został do wynagrodzenia szkód wyrządzonych przestępstwem, albo organizacja związkowa, kobieca, m'odzieżowa, instytucja sprawująca opiekę społeczną lub inna, w której działalności skazany uczestniczy bądź dla której opieka nad osobami zwolnionymi z zakładów karnych jest jej statutowym obowiązkiem (§ 15).

Ze zrozumiałych względów rozporządzenie wymaga, aby kierownictwo instytucji, której powierzono sprawowanie dozoru ochronnego, wyznaczyło niezwłocznie przedstawiciela zobowiązanego pozostawać w stałym kontakcie z sądem, w którego okręgu instytucja sprawuje nadzór, oraz z prezesem sądu (§ 16 ust. 1). Wyznaczenie przez instytucję wymienionego przedstawiciela stwierdza się pisemnie. Dokument ten podpisują kierownik bądź statutowy przedstawiciel instytucji oraz wyżej wymieniony przedstawiciel powołany do utrzymywania kontaktu z władzami sądowymi (§ 16 ust. 2). Godne podkreślenia jest również to, że rozporządzenie wyraźnie zaznacza, iż wspomniany „Dokument zawiera poręczenie (podkr. moje — M. L.) instytucji, że doloży ona wszelkich starań, by skazany stosował się do zasad współżycia społecznego, a zwłaszcza nie wkroczył ponownie na drogę przestępstwa. Dokument załącza się do akt sprawy, a odpis pozostawia instytucji” (§ 16 ust. 2). W celu zapobieżenia nieuzasadnionemu uchylaniu się instytucji od przyjęcia obowiązku dozoru ochronnego oraz w celu zapewnienia prawidłowego wykonania tego dozoru sąd ma prawo zawiadomić o powyższym władze przełożone tejże instytucji (§ 17 ust. 1).

Postanowienia rozporządzenia o możliwości powierzenia sprawowania dozoru ochronnego instytucji społecznej godne są szczególnej uwagi. Opierając się bowiem na przepisie art. 62 § 1 k.k., stwarzają one szerokie i wielce pożądane możliwości uczestniczenia oraz celowego współdziałania z sądem instytucji i organizacji społecznych w zakresie skutecznej resocjalizacji, reedukacji warunkowo skazanych przestępców. Godzi się dodać, że postanowienia te zawierają tendencje po części analogiczne do tych, jakie w tym zakresie spotykamy w przepisach obowiązujących (np. ZSRR) lub w projektowanych (np. Czechosłowacja) ustawach innych krajów socjalistycznych.¹²

Ad b) i c). Z przedstawionymi formami dozoru ochronnego łączy się kwestia uprawnień i obowiązków kuratora sądowego lub instytucji

¹² Zob. przypis 11. Por. też wypowiedź Ministra Sprawiedliwości Czechosłowacji Alo'izego Neumana: Problemy wymiaru sprawiedliwości w CSRS, „Praczo i Zycie” nr 15/1961, s. 7.

i jej przedstawiciela, kwestia, która z kolei ściśle się wiąże z uprawnieniami i obowiązkami poddanego temu dozorowi warunkowo skazanego. Zaczniemy od związłego przytoczenia obowiązków sprawującego dozór ochronny. Zakres bowiem tych obowiązków zwykle wyznacza z kolei zasęg odpowiednich uprawnień sprawującego dozór ochronny.

Sprawujący dozór ochronny (kurator sądowy, instytucja) powinien rozpocząć swe czynności od zapoznania się z wyrokiem skazującym jego podopiecznego, w miarę możliwości — z aktami jego sprawy karnej. Ponadto powinien on nawiązać osobisty kontakt z poddanym dozorowi oraz — w miarę potrzeby — z jego bliskimi, z instytucjami i organizacjami, w których skazany pracuje lub w działalności których uczestniczy (§ 7 ust. 1 i 2). Właściwe wykonanie powyższych czynności niezbędne jest dla osiągnięcia podstawowego celu dozoru ochronnego, wymagającego ze strony sprawujących ten dozór wykonania zasadniczych ich obowiązków. Do tych obowiązków rozporządzenie zalicza przede wszystkim dolozenie wszelkich starań, aby skazany warunkowo w okresie próby przestrzegał ściśle zasad współzycia społecznego i prowadził się nienagannie, a zwłaszcza by nie wkroczył ponownie na drogę przestępstwa. Chodzi także o to, aby skazany wynagrodził — w oznaczonych przez sąd: terminie i wysokości — szkody wyrządzone przestępstwem. Sprawujący dozór ochronny powinien nadto udzielać skazanemu warunkowo wszelkich rad i pomocy w jego trudnościach życiowych, szczególnie w uzyskaniu przezeń pracy. Powinien on przestrzegać go w miarę potrzeby przed następstwami niewykonania obowiązków próby (§ 6 i § 18). Do istotnych postanowień rozporządzenia zapewniających kontakt sądu ze sprawującym dozór ochronny i ze skazanym warunkowo oraz normujących w tym zakresie nadzór sądu należą przepisy zobowiązujące sprawujących dozór ochronny do składania sądowi, przy którym działają, kwartalnych sprawozdań. Sprawozdania te dotyczą przebiegu dozoru ochronnego i informacji o prowadzeniu się skazanego w okresie próby (§ 9 ust. 1 i § 18).

Z punktu widzenia celu dozoru ochronnego i zadań warunkowego skazania nader ważne jest wreszcie zobowiązanie sprawującego dozór ochronny do tego, by niezwłocznie zawiadamiał właściwy sąd o uchyłaniu się skazanego warunkowo od dozoru, o złym jego prowadzeniu się lub niewykonaniu obowiązku naprawienia szkód wyrządzonych przestępstwem (§ 9 ust. 1 i § 18).¹³

Należy tu dodać, że do obowiązków sprawującego dozór ochronny będzie niewątpliwie należało także niezwłoczne zawiadomienie wspomnianego sądu o „zawinionym” nieuiszczeniu przez skazanego warunkowo wymierzonej mu — obok kary pozbawienia wolności — kary grzywny. Obowiązujący bowiem przepis art. 63 § 2 k.k. (w redakcji ustawy z dn. 16.XI.1960 r. o zmianie przepisów dotyczących kary grzywny,

¹³ Rozporządzenie nie akcentuje wyraźnie obowiązku sprawujących dozór ochronny wyjaśnienia „zawinienia” ze strony skazanego co do niewynagrodzenia przezeń w oznaczonym terminie wyrządzonych przestępstwem szkód. Na powyższe kładzie natomiast nacisk np. okólnik nr 1204/I/N./26 Ministra Sprawieliwości w sprawie wykonania ustawy z dnia 10 czerwca 1926 r. (Dz. U. Nr 61, poz. 354) o warunkowym zawieszeniu wykonania kary na obszarze mocy obowiązującej ustawy postępowania karnego z 1873 r. (pkt VI.).

kosztów i opłat sądowych w sprawach karnych — Dz. U. Nr 51, poz. 299) przewiduje fakultatywne cofnięcie zawieszony kary pozbawienia wolności w razie nieuiszczenia przez skazanego warunkowo w terminie kary grzywny (również niektóre kodeksy, jak np. k.k. brazylijski z 1942 r. — art. 59, łączą z warunkowym skazaniem obowiązek uiszczenia w okresie próby — jednocześnie z zawieszeniem wykonania wymierzonej kary pozbawienia wolności — kary grzywny). Uiszczenie tej grzywny podnosi wydatnie efektywność warunkowego skazania na karę pozbawienia wolności. Z kolei rygor w postaci ewentualności odwołania przez sąd warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności poważnie oddziałuje na skazanego, skłaniając go do terminowego uiszczenia orzeczonej kary grzywny. Rygoru takiego nie zastąpi jednak leżące w innej płaszczyźnie postanowienie o obowiązku skazanego uiszczenia w terminie 7 dni po uprawomocnieniu się wyroku kary grzywny, zamienianej w razie jej nieuiszczenia na zastępczą karę pozbawienia wolności.

Tak więc, zdaniem moim, w postanowieniach rozporządzenia raczej nie powinien być pominięty obowiązek (sprawujących dozór ochronny) czuwania nad uiszczeniem omawianej grzywny i zawiadamiania sądu o „zawinionym” jej nieuiszczeniu.

Szeroko zakreślonym obowiązkom odpowiadają określone uprawnienia sprawujących dozór ochronny. Wśród zasadniczych w tym względzie postanowień rozporządzenia należy wymienić zwłaszcza te, które określają stosunek sprawującego dozór ochronny do skazanego z jednej strony oraz do organów władzy i administracji państwowej i do instytucji — z drugiej.

Rozporządzenie przewiduje przede wszystkim, że do prawidłowego wykonania obowiązków dozoru ochronnego konieczne jest udzielanie sprawującym ten dozór niezbędnej pomocy i wszelkiej informacji przez władze MO i inne organa władzy i administracji państwowej oraz instytucje i organizacje społeczne (§ 10 ust. 1 i § 18). Sprawujący dozór ochronny korzysta też z rad i pomocy prezesa sądu i właściwego sądu (§ 12 i § 18).

Warunkowo skazany, będąc pod dozorem ochronnym, ma obowiązek stawienia się na każde wezwanie nie tylko właściwego sądu i prezesa sądu, lecz także sprawujących nad nim dozór kuratora lub instytucji. Skazany ten jest obowiązany ułatwiać sprawującemu nad nim dozór ochronny przeprowadzenie odpowiedniej kontroli oraz udzielać mu w tym celu wszelkich informacji i wyjaśnień. Ingerencja sprawującego dozór ochronny w życie osobiste warunkowo skazanego sięga tu dość głęboko. Toteż zrozumiałe jest dążenie rozporządzenia do tego, by ograniczyć wspomniane uprawnienia sprawującego dozór „granica mi właściwego wykonania dozoru ochronnego” (§ 7 ust. 2). Rozporządzenie zobowiązuje zarazem sprawującego dozór ochronny do zachowania tajemnicy co do tych wszystkich okoliczności, o których powziął wiadomość w związku ze sprawowaniem swych obowiązków dozoru (§ 10 ust. 2 i § 18).

Ad d). Powołanie, odwołanie i zawieszenie w czynnościach kuratora sądowego należy do obowiązków prezesa sądu. Do obowiązków

więc prezesa sądu należy poważne zadanie doboru właściwej kadry kuratorów sądowych.

Prezes sądu czuwa nad tym, by kuratorzy odpowiadali warunkom i właściwościom moralnym wymaganym do sprawowania dozoru. Uprawnienia i obowiązki prezesa sądu dotyczą w tym względzie odpowiednio również nadzoru nad wyznaczaniem właściwych przedstawicieli instytucji (§ 18). Instytucja, której powierzono sprawowanie nadzoru ochronnego, powinna z własnej inicjatywy lub na skutek zawiadomienia prezesa sądu o powstaniu przewidzianych w rozporządzeniu (§ 11) okoliczności uniemożliwiających wykonanie lub należyte wykonanie dozoru — niezwłocznie wyznaczyć innego swego przedstawiciela (§ 16 in fine).

Wspomnieliśmy już wyżej o tym, że kurator przed wpisaniem go na listę kuratorów sądowych składa przed prezesem sądu uroczyste przyrzeczenie należytego, sumiennego wykonania powierzonych mu obowiązków w zakresie dozoru ochronnego. Z odebranego przyrzeczenia sporządza się protokół, który podpisuje odbierający i składający przyrzeczenie (§ 4 ust. 1 i ust. 2).

Podnieśliśmy już również, że analogiczną rolę w stosunku do instytucji, którym powierza się dozór ochronny, spełnia pisemne poręczenie należytego wykonania obowiązków dozoru ochronnego i wyznaczenie w tym celu swego przedstawiciela do utrzymania stałego kontaktu z właściwym sądem i prezesem tego sądu.

Sprawowanie dozoru ochronnego jest funkcją społeczną, a więc pełnią bezpłatnie. Na zarządzenie prezesa sądu zwraca się sprawującym dozór ochronny jedynie poniesione w związku z tym dozorem koszty i — w pewnym zakresie — utracony zarobek w zakładzie pracy (§ 13 ust. 1—4).

Do obowiązków prezesa sądu należy nadzór nad działalnością sprawujących dozór ochronny kuratorów sądowych, a w pewnym zakresie — także instytucji i ich przedstawicieli (§ 12, 18). Prezes sądu udziela im zarazem niezbędnych wskazań i pomocy (§ 12, 18), a na żądanie kuratora sądowego lub jego pracodawcy poświadczą nieodzowność wykonania przez kuratora czynności, usprawiedliwiając nieobecność kuratora w zakładzie pracy (§ 14).

Do zasadniczych obowiązków prezesa sądu zaliczyć wreszcie należy nadzór nad właściwym wykonaniem wyroku i obowiązków próby (§ 19 ust. 3).

Przechodzimy teraz do zarysowania roli sądu w zakresie dozoru ochronnego.

Do sądu orzekającego należy decyzja o potrzebie wyznaczenia skazanemu warunkowo dozoru ochronnego, jak również formy tego dozoru w postaci kuratora sądowego lub nadzoru instytucji. Sąd, który wydał wyrok w pierwszej instancji, wyznacza skazanemu kuratora sądowego z listy kuratorów działających przy tym sądzie; w razie zamieszkania skazanego w okręgu innego sądu — kuratora wyznacza sąd, w którego okręgu skazany zamieszkuje, równorzędny z sądem, który wydał wyrok w pierwszej instancji. W razie oddania skazanego pod dozór ochronny przez sąd rewizyjny — kuratora wyznacza sąd,

który wydał wyrok w pierwszej instancji (§ 5 ust. 1, 2). Sąd też zawiadomienia komendę powiatową MO, w której okręgu skazany zamieszkuje, zarówno o powierzeniu, jak i o odwołaniu dozoru (§ 5 ust. 3). Przepis ten zmierza do ułatwienia kuratorowi wykonania powierzonych mu obowiązków dozoru ochronnego.

Wśród postanowień dotyczących roli sądu podkreślić należy przepisy o powierzeniu sprawowania dozoru instytucji. Z treści odpowiednich postanowień rozporządzenia zdaje się wynikać, że przekazuje ono sądowi prawo powierzenia sprawowania dozoru ochronnego instytucji zasługującej w tym względzie na zaufanie (§ 15 w związku z § 17 i 18). Do zadań sądu, w którego okręgu instytucja sprawuje dozór ochronny, należy też odwołanie tego dozoru (rozporządzenie nie używa tego określenia), jeżeli instytucja nie może spełniać dozoru, oraz powierzenie dozoru ochronnego innej instytucji lub kuratorowi sądowemu (§ 17 ust. 2).

Jak już zaznaczyliśmy wyżej, właściwy sąd zawiadomienia władze nadrzędne instytucji o fakcie nieuzasadnionego uchylania się przez instytucję od wykonania włożonego na instytucję obowiązku dozoru ochronnego albo w razie wykonywania go w sposób niewłaściwy (§ 17 ust. 1). Rozporządzenie wyraźnie nie rozstrzyga nasuwającego się pytania o skutkach uporczywego niewykonywania lub nienależytego spełniania przez omawianą instytucję włożonych na nią obowiązków w zakresie dozoru ochronnego. Wydaje się, że w takich wypadkach sąd właściwy powołany będzie do powierzenia dozoru innej instytucji lub kuratorowi sądowemu. Rozstrzygnięcie takie nasuwa się na tle wykładni przepisów § 17 ust. 2 i § 18 rozporządzenia.

Wśród dalszych istotnych postanowień rozporządzenia określających działalność sądu zasługuje na podkreślenie przepis zobowiązujący sąd do wysłania sentencji prawomocnego wyroku skazującego warunkowo i ustalającego obowiązek wynagrodzenia szkody kierownikowi pokrzywdzonej instytucji albo określonej w wyroku pokrzywdzonej osobie.¹⁴ Celowy jest również przepis dotyczący przesłania przez sąd wraz z odpisem wyroku pisemnego polecenia niezwłocznego zawiadomienia tego sądu i właściwego prokuratora o niewywiązaniu się skazanego z włożonego nań obowiązku wynagrodzenia szkód wyrządzonych przestępstwem (§ 19 ust. 1).

Rozporządzenie nie przewiduje wyraźnie obowiązku sądu prowadzenia wykazu spraw, w których zastosowano przepis art. 62 § 2 k.k. Aby ułatwić jednak sądowi czuwanie nad wykonaniem przez skazanego w tym

¹⁴ O istniejącym w ustawodawstwie radzieckim obowiązku wysłania odpisu prawomocnego wyroku zawieszającego wykonanie kary, instytucji, organizacji społecznej lub osobie powołanej do opieki i troski o resocjalizację skazanego — zob. przyp. 11. Jeśli chodzi o ustawodawstwo burżuazyjne — por. np. § 5 ust. 3 ustawy austriackiej z 1949 r. (w redakcji ustawy z 1952 r.). W myśl tego ostatniego przepisu sąd powinien pouczyć skazanego o treści i znaczeniu warunkowego zawieszania wykonania kary, o obowiązkach próby i następstwach niedopełnienia tych obowiązków oraz o skutkach pomyślnego upływu okresu zawieszenia. Ponadto, po uprawomocnieniu się omawianego wyroku sąd obowiązany jest wysłać skazanemu odpis uzasadnionego wyroku, wyjaśniając (w zrozumiałej formie) w szczególności obowiązki próby.

zakresie wyroku, wydaje się rzeczą niezbędną prowadzenie takiego wyroku.¹⁵ Podstawę prawną do wprowadzenia tego dają przepisy § 416 zarządzenia nr 104/54/Or. Ministra Sprawiedliwości z dn. 24.IX.1954 r. (Dz. Urz. Wym. Sprawiedliwości nr 10/1954 — Instrukcja sądowa).

W końcu, rozporządzenie zalicza do istotnych obowiązków sądu podejmowanie terminowe — na posiedzeniu niejawnym — orzeczeń o potrzebie odwołania warunkowego zawieszenia i zarządzenia wykonania zawieszony kary (§ 9 ust. 2, § 19 ust. 2). Obowiązek ten dotyczy wypadków zawiadomienia sprawujących nadzór o uchylaniu się skazanego od dozoru ochronnego, o jego złym prowadzeniu się, a zwłaszcza o niewykonaniu obowiązku wynagrodzenia szkód wyrządzonych przestępstwem.¹⁶

Na marginesie omawiania powyższych postanowień wyroku orzekającego warunkowe zawieszenie wykonania kary, nasuwa się tu uwaga dotycząca obowiązku sądu w zakresie wykonania, że celowy byłby wyraźny przepis o konieczności umotywowania warunkowego skazania i o obowiązku wysłania prawomocnego wyroku skazanemu. Obowiązek taki przewidują niektóre ustawy karne, przywiązując do wykonania tego obowiązku dość duże znaczenie z punktu widzenia wychowawczej roli omawianego wyroku.¹⁷

Ad e). Wspomniano już wyżej o tym, że rozporządzenie zobowiązuje pokrzywdzonego przestępstwem do niezwłocznego informowania o niewykonaniu przez skazanego włozonego na niego obowiązku z art. 62 § 2 k.k. Należy o powyższym zawiadomić sąd, który wydał wyrok w pierwszej instancji, oraz właściwego prokuratora — nie później niż w ciągu 7 dni od upływu terminu do wynagrodzenia, w całości lub w części, szkód wyrządzonych przestępstwem (§ 19 ust. 1 i ust. 2). W ten sposób pokrzywdzony przestępstwem obowiązany jest współdziałać z władzami wymiaru sprawiedliwości w zakresie wykonania wyroku.

¹⁵ Obowiązek sądu prowadzenia osobnego spisu osób skazanych warunkowo w danym roku przewidyuje np. § 11 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 czerwca 1926 r. w sprawie wykonania ustawy z dnia 10 czerwca 1926 r. o warunkowym zawieszeniu wykonania kary na obszarze mocy obowiązującej ustawy postępowania karnego z dnia 23 maja 1873 r. Por. L. Peiper: Ustawa z dnia 10 czerwca 1926 r. Nr 61, poz. 354 o warunkowym zawieszeniu kary wraz z wyjaśniającymi rozporządzeniami Ministra Sprawiedliwości, Przemysł 1926, s. 60.

¹⁶ Wydaje się że dla realizacji treści przepisu art. 63 § 2 k.k. z 1932 r. mogłoby mieć pozytywne znaczenie włożenie na prokuratora i sąd obowiązku zawiadomienia właściwego sądu, powołanego do odwołania warunkowego skazania, o wszczęciu i prowadzeniu w okresie próby nowego postępowania karnego przeciwko warunkowo skazanemu. Obowiązek taki zawierał np. § 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 czerwca 1926 r. w sprawie wykonania ustawy z dnia 10 czerwca 1926 r. o warunkowym zawieszeniu wykonania kary na obszarze mocy obowiązującej ustawy postępowania karnego z dnia 23 maja 1873 r.

¹⁷ Przepisy k.k. z 1932 r. (art. 61—64) i przepisy k.p.k. o uzasadnieniu wyroku skazującego (art. 339 § 2) nie zawierają wyraźnych wskazań co do potrzeby umotywowania zastosowania lub niezastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary. Por. odmienne stanowisko np. przepisów art. 38 Pośtawowych zasad ustawodawstwa karnego ZSRR i republik związkowych z dnia 25.XII.1958 r. oraz obowiązujących od dnia 1.I.1961 r. k.k. RSFR (art. 44) i k.p.k. RSFR (art. 314), a w ustawodawstwie burżuazyjnym — art. 734 francuskiego k.p.k. (w redakcji ustawy z dnia 1.III.1959 r.) i § 217 pkt III i § 268 a pkt I i pkt II k.p.k. NRF (w redakcji noweli z dn. 11.VI.1957 r.).

III. Uwagi i wnioski ogólne

Z powyższego, zresztą z konieczności sumarycznego przedstawienia bardzo doniosłych społecznie — z punktu widzenia polityki kryminalnej — postanowień rozporządzenia wynika kilka wniosków.

Przed wszystkim nasuwa się wniosek, że rozporządzenie w poważnej mierze wykorzystuje osiągnięcia nauki prawa karnego i uwzględnia nader palące potrzeby naszej praktyki sądowej. Nie ma już dziś potrzeby szerszego uzasadniania tezy, że warunkowe skazanie jest pozytywnym i często w praktyce sądowej stosowanym środkiem polityki kryminalnej. Jest ono bodaj najistotniejszym spośród wielu środków realizujących szczególnie dobrze wychowawczą funkcję socjalistycznego prawa karnego. Jest zarazem wysoce humanitarną instytucją prawa, skuteczną w zapobieganiu i w zwalczaniu przestępczości.

Nierzadkie w niedawnej jeszcze przeszłości zarzuty ze strony opinii społecznej pod adresem orzecznictwa sądowego powstawały najczęściej przede wszystkim w związku z tym, że przewidziana w kodeksie karnym 1932 r. instytucja warunkowego skazania nie była jednak w naszej praktyce sądowej właściwie i w pełni stosowana i wykorzystywana. W związku z tym właśnie, jak już to podkreśliliśmy wyżej, nie zawsze zastosowanie warunkowego skazania spełniało w stopniu należytym właściwe i istotne z punktu widzenia polityki kryminalnej zadania (cele) kary w zakresie zapobieżenia szczególnego i zapobieżenia ogólnego oraz w dziedzinie wychowawczej roli represji karnej. Nie wyznaczano bowiem (z braku zarządzeń wykonawczych) dozoru ochronnego, nie sprawdzano wykonania przez skazanego obowiązków próby, zwłaszcza zaś wynagrodzenia szkód wyrządzonych przestępstwem. Z reguły nie stosowano przepisu art. 63 § 2 k.k.

Powołane rozporządzenie przekazuje sądownictwu normy, których wielkiej społecznej doniosłości nie można przecenić. Spodziewać się więc należy, że sądownictwo dołoży ze swej strony wszelkich starań do właściwego zużytkowania w praktyce sądowej postanowień rozporządzenia, nie zawiedzie pokładanych w nim nadziei i z norm tych odpowiednio skorzysta w celu wydatnego podniesienia poziomu orzecznictwa sądowego oraz opartej na nim polityki kryminalnej w zakresie warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności.